

В.П. Вовк,
старший викладач
(Хмельницький гуманітарно-педагогічний інститут)

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ І. ОГІЄНКА В ПІДГОТОВЦІ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ ІЗ СОЦІАЛЬНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ

В статті автор розкриває деякі напрямки підготовки вчителів до роботи із соціально занедбанними дітьми, використовуючи настанови видатного українського просвітника І. Огієнка. Зокрема, акцентується увага на підготовці майбутніх вчителів до роботи з батьками цих учнів, гуманізації навчально-виховного процесу та формуванні національно свідомих кадрів учителів.

Хто любить свій народ,
той йому щиро служить!
І. Огієнко.

Застійні явища, нерозв'язані проблеми, які накопичувалися в нашому суспільстві протягом багатьох років, зокрема нехтування економічними законами розвитку, непомірне зростання бюрократичного апарату, посилення адміністративно-директивних методів управління, відсутність демократії, призвели не тільки до занепаду економіки країни, а й негативно позначилися на моральній атмосфері суспільства, в тому числі й підростаючого покоління.

Гласність виявила в шкільному середовищі такі явища, як бездуховність, моральну глухоту, жорстокість, дефіцит доброти, милосердя, співчуття та ін. Крім того, ми дізналися, що є і наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, правопорушення тощо [1:3].

На сьогодні в Україні – складне економічне становище, що призвело до тотального зубожіння населення і появи таких гірких явищ, як "соціально занедбаність дітей" та "діти вулиці" (за даними соціологічного дослідження дітей, які опинилися на вулиці, більш ніж 20 тисяч).

Ці діти і підлітки фізично здорові, але не виховані і не навчені, вони відстають від своїх ровесників у навчанні, тому що у них не розвинуті пам'ять, мислення, увага. Вони не люблять працювати, не здатні до вольових зусиль, систематичних занять, роблять тільки те, що їм цікаво. В школі вони порушують дисципліну, не хочуть вчитися, конфліктують з учителями, з ровесниками, з батьками. Такі діти і підлітки бродяжать, пиячать, вживають наркотики, порушують закони [2:91-92].

Практика свідчить, що нерозв'язаність проблеми соціальної занедбаності багато в чому є наслідком стихійності, неупорядкованості, безсистемності цієї роботи в школі.

Нами виявлено, що здебільшого робота із соціально занедбанними дітьми зводиться до набору заходів без чіткої цільової установки і взаємозв'язку, відсутня наступність в роботі окремих ланок школи, невдало добираються форми і методи, вчителі не підготовлені до роботи з такими учнями.

Аналізуючи стан даної проблеми, ми дійшли до висновку, що однією з важливих умов її розв'язання є цільова підготовка майбутніх вчителів до роботи із соціально занедбанними дітьми ще на студентській лаві, широке використання української психолого-педагогічної спадщини.

Національне відродження України створило сприятливі умови для глибокого вивчення творів видатних вітчизняних просвітників, вчених, педагогів, психологів, що у попередні десятиліття несправедливо замовчувалися, фальсифікувалися... Серед них – яскраве ім'я подвижника української культури (і педагогіки) Івана Огієнка [3:11].

З-поміж проблем, якими займався відомий педагог, чільне місце займають виховання дітей в сім'ї, гуманізація навчально-виховного процесу, формування національно свідомих кадрів учителів.

Успіхів у перевихованні важковиховуваних підлітків домагається той педагог, який користується серед них авторитетом, тактовно ставиться до цих дітей, оволодіває методикою роботи з ними, постійно працює над собою, поповнює свої знання, систематично вивчає передовий педагогічний досвід [4:98-99].

Робота з важковиховуваними учнями вимагає від педагога широкої загальної культури, знання головних досягнень у науці, культурі, техніці. Широкий культурний кругозір дає йому змогу творчо підходити до вирішення педагогічних ситуацій, шукати нові ефективні методи і прийоми виховної роботи, уникати встановлених трафаретів і шаблонів. Ерудований педагог має змогу організовувати цікаві виховні заходи, пробуджувати у важковиховуваних учнів інтерес до різних галузей знань, розвивати їх здібності [4:94].

Зрозуміло, що ці і багато інших якостей треба виховувати у майбутніх вчителів ще в студентські роки. При цьому слід пам'ятати, що успіх виховного процесу, за висновками І. Огієнка, залежить від того, наскільки самі вихователі, батьки, учителі глибоко усвідомили "національну істоту свою", збагнули суть народних методів виховання, закарбували в пам'яті попередній досвід своїх предків, збагатилися найновішими дослідженнями [3:62].

Щоб виховати педагога, який володів би вище вказаними якостями, треба використовувати для цього всі навчальні предмети в тісній інтеграції, а не лише предмети психолого-педагогічного циклу, хоч вони й відіграють провідну роль в цьому процесі.

Аналіз виховної діяльності І. Огієнка свідчить, що всіма засобами шкільних предметів він прагнув формувати у учнів силу волі і духу, мужність, стійкість у подоланні життєвих труднощів, здатність боротися зі злом, неправдою, вміння ставити загальнонаціональні інтереси на перше місце. Вивчення кожної навчальної дисципліни

ліни І. Огієнко розглядав не як самодостатню мету, а як засіб розвитку дитини, формування в неї високих громадянських якостей, активної життєвої позиції [3:66].

Готуючи майбутніх вчителів до роботи із соціально занедбаними дітьми, слід широко використовувати гуманістичні підходи І. Огієнка до виховання. Вчений вважав, що у школі кожна дитина (а на нашу думку, особливо занедбана) має відчувати психологічний комфорт, відчути своє поступове просування вперед, пережити радість від своєї розумової праці, задоволення від успіхів, нехай навіть незначних, у пізнанні навколишнього світу [3:65].

Найбільш важливим І. Огієнко вважав усвідомлення людьми понять добра і зла. Він стверджував, що світ щасливий тоді, коли багато добра, і нещасний при перевазі зла. Відділити добро від зла може тільки сумління, тому що воно є центром внутрішнього морального світу людини.

Суто виховного значення набули твердження І. Огієнка про важливість прояву милосердя до оточуючих. Якщо з дитячих років навчати дитину допомагати слабшим, скривдженим, підтримувати друзів у хороших починаннях, то виросте гідний всього найкращого громадянин [3:38]. Гуманізм І.Огієнка знаходить своє відображення і в поезії педагога [5:173]:

Розкрийте все серце на поміч брат брату,
Беріте бездомних в опіку...

Давно відомо, що основою виховання особистості є сім'я. Наші дослідження показали, що однією з причин соціальної занедбаності дітей є серйозні прорахунки у сімейному вихованні. Не обходив цієї проблеми і І. Огієнко, який відводив родині провідну роль у формуванні особистості. Зокрема він писав: "Чого батько і мати навчать у родині, з тим і в світ піде дитина"[6:32]. Ця настанова є актуальною і сьогодні.

Важливу роль він відводив материнському вихованню. На думку І. Огієнка, кожна мати, виховуючи, плекаючи дітей, повинна дбати про майбутнє нації і керуватися не вузьким колом своїх інтересів, а інтересами загальнонаціонального масштабу. Високі моральні якості української жінки: лагідність вдачаї, ніжність, любов до природи і розуміння її краси, шанування честі, подружжя вірність та ін. [3:63-64] – ми вважаємо за потрібне виховувати у майбутніх вчителів, які пізніше зможуть їх проявити у роботі з обділеними материнською ласкою і любов'ю дітьми, допоможуть знайти їм правильний шлях у житті.

Важливою проблемою, що створює труднощі в роботі із соціально занедбаними дітьми, які ми виявили у своїх дослідженнях, є невміння вчителів (особливо молодих) знайти спільну мову з батьками таких дітей. А в справі виховання дітей учителі і батьки повинні виступати як партнери, постійно доповнювати один одного, виробляти єдині підходи до виховання та перевиховання дітей.

В роботі зі студентами слід постійно наголошувати на тому, що в школі шліфуються й удосконалюються якості вихованців, які формуються батьками. Кваліфіковані педагоги мають допомагати сім'ям долати труднощі у вихованні, пропагувати ідеї народної педагогіки, сприяти їх реалізації. І. Огієнко вважав, що справжній педагог у навчально-виховному процесі спирається на досвід дітей, здобутий у спілкуванні з батьками та іншими членами родини. Учитель повинен бути порадиником у справі виховання підростаючого покоління як спеціаліст-професіонал. Надання батькам допомоги в теоретичному плані – це його першочергове невідкладне завдання [3:64-65].

Впровадження національної системи виховання в сучасну школу – одна з найважливіших проблем сьогодення. Але ми вважаємо, що вона не зможе бути реалізована доти, поки в нашому суспільстві існуватимуть такі явища, як соціально-педагогічна занедбаність дітей, дитяча безпритульність, правопорушення та злочинність. Подолати ці проблеми зможе той, хто – за словами І. Огієнка – "любить свій народ, той, хто йому щиро служить!" [7:126]. Таким, ми переконані, повинен бути сучасний український Учитель, який глибоко вірить в майбутнє нашої молоді, в майбутнє якої вірив і І. Огієнко: "Власне вони стануть нашими наслідниками, вони переберуть нашу національну справу у свої руки і незалежно поведуть її далі. І нація буде невмируща!" [6:48].

Творчий підхід до спадщини І. Огієнка і використання її в підготовці педагогічних кадрів, на наш погляд, принесе користь і викладачам як вмілим керівникам навчально-виховного процесу, і студентам, які прагнуть внести у шкільне життя не тільки теоретичні знання, а й віру в національні пріоритети, обдарованість і визнання свого народу іншими народами, віру у викорінення соціально-педагогічної занедбаності дітей, та недопущення таких явищ.

Готуючи саме таких педагогів, доречно згадати В.О.Сухомлинського, який писав: "Нам педагогам, треба пам'ятати, що важку дитину, якою б занедбаною вона не була, ми повинні поставити на дорогу громадянського, трудового, духовного життя. Наша висока місія полягає в тому, щоб кожний наш вихованець вибрав той життєвий шлях, ту спеціальність, яка не тільки давала б йому хліб повсякденний, але й створювала радість, почуття власної гідності" [8:109].

Аналізуючи густу насиченість творів І. Огієнка фактичним матеріалом, приходимо до висновку: вірність справі, палка любов до рідного краю, бажання віддати все заради щастя України, неприйняття нав'язаних кимось ідей, прагнення примножити багатства своєї держави – риси характеру, які слід виховувати у майбутніх вчителів, які потім виховуватимуть їх у своїх учнів.

Втілення в життя висвітлених вище ідей зможе здійснитися з безпосередньою участю у навчально-виховному процесі національних педагогічних кадрів, підготовлених на високому професійному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайцева З.Г. Школа та важковиховувані підлітки.– К.: Радянська школа, 1991.– 77 с.
1. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога.– М.: Академия, 2001.– 160 с.

2. Марушкевич А.А. Невтомний працівник українського Ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект.– К.: Четверта хвиля, 1996.– 128 с.
3. Фіцула М.М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів.– К.: Радянська школа, 1981.– 104 с.
4. Тимошик М. "Лишусь на віки з чужиною..." Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське Відродження.– Вінніпег–Київ, 2000.– 548с.
5. Митрополит Іларіон. Навчаймо дітей своїх української мови! – Вінніпег, 1961.– 61 с.
6. Митрополит Іларіон. Мої проповіді. – Вінніпег, 1973.– 115 с.
7. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым директором школы.– М.: Просвещение, 1982.– 206с.

Матеріал надійшов до редакції 26.11.2001 р.

Вовк В.П. Использование наследия И.Огиенко в подготовке учителей к работе с социально запущенными детьми.

В статье автор раскрывает некоторые направления подготовки учителей к работе с социально запущенными детьми, используя наставления известного украинского просветителя И. Огиенко. В частности, акцентируется внимание на подготовке будущих учителей к работе с родителями такого рода детей, гуманизации учебно-воспитательного процесса и формирования национально сознательных кадров учителей.

Vovk V.P. The use of I. Ogiyenko's heritage in training teachers to work with socially neglected children.

The author exposes some conditions for teachers' training to work with socially neglected children, using instructions of the outstanding Ukrainian educationalist I. Ogiyenko. The attention was focused upon training future teachers to work with the parents of such pupils, humanization of educational process and formation of nationally aware teachers.